

УДК 342.85
DOI <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1.734>

Б. М. Семенишина-Фіголь
orcid.org/0000-0002-0585-9944
здобувач

Донецького юридичного інституту Міністерства внутрішніх справ України

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Відповідно до ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1]. Проблеми, пов'язані зі створенням механізму належної охорони цього природного дару, накопичувалися протягом багатьох десятиліть. Однак, у зв'язку з формуванням високоіндустріального суспільства різко посилилося навантаження на окремі об'єкти навколишнього природного середовища й на довкілля в цілому, що негативно впливає на сучасність і загрожує майбутньому кожної людини. Особливої гостроти й широкого масштабу проблема охорони земельних ресурсів набула в останні десятиліття, коли суттєво зросла інтенсивність використання останніх, почали більш часто виявлятися негативні екологічні наслідки техногенного характеру: забруднення, засмічення, псування земель, опустелювання й засолення земель сільськогосподарського призначення, деградаційні процеси, виснаження ґрунтів тощо. Такий стан речей викликав потребу розроблення нових і вдосконалення існуючих юридичних механізмів забезпечення охорони довкілля загалом та окремих його елементів, у тому числі й земельних ресурсів.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває імплементація кращих зарубіжних практик щодо охорони та захисту землі, вдосконалення чинного національного законодавства.

У Кримінальному кодексі (КК) Бельгії у Відділі IX «Руйнування та шкода, заподіяна затопленням» містяться ст. 549 та 550, які передбачають відповідальність за посягання на земельну ділянку. Так, у ст. 549 цього Кодексу встановлено, що особа підлягає відповідальності, якщо вона зі злісних або обманних спонукань затопить земельну ділянку іншої особи або направить воду на її ділянку, чим спричинить шкоду. Згідно зі ст. 550 КК Бельгії кримінальній відповідальності підлягають власники, фермери та інші особи, які користуються млинами, заводами або ставками та які, підвищивши рівень зливу належних їм вод, затопили дороги або земельну ділянку [2].

У гл. I розд. XIII «Злочини проти власності» КК Італії акумульовано одразу чотири подібних заборони, в яких диференційовано відповідальність залежно від способу порушення прав на землю (прав на нерухоме майно): ст. 631 «Незаконне

привласнення» («Usurpazione») (в ній йдеться про «знищення (пошкодження, переміщення) меж нерухомого майна з метою його повного чи часткового привласнення»); ст. 632 «Відхилення русла водойми» («Deviazione di acque e modificazione dello stato dei luoghi»); ст. 633 «Захоплення земель чи будівель» («Invasione di terreni o edifici»); ст. 634 «Насильницьке порушення володіння нерухомістю» («Turbativa violenta del possesso di cose immobili»); ст. 637 («Ingresso abusivo nel fondo altrui»), якою регламентовано відповідальність за проникнення на чужу земельну ділянку через паркан [3; 4, с. 328].

Норми, а тим більше окремі структурні одиниці, присвячені регламентації відповідальності за злочини проти довкілля, у КК Італії відсутні. Натомість подібні правові приписи містяться в положеннях екологічного законодавства, у розгалуженій системі якого центральне місце відводиться Кодексу навколишнього природного середовища («Codice Dell' Ambiente»), зокрема ч. 1 ст. 257 якого передбачає відповідальність за забруднення ґрунтів, а ч. 2 – за кваліфіковане забруднення ґрунтів [3].

Іспанське кримінальне законодавство, передбачаючи кримінально-правову охорону земель, пов'язує настання кримінальної відповідальності за посягання на відповідний порядок суспільних відносин, що порушується особою, з відповідними шахрайськими діями винуватого. Зокрема, у статтях 246 та 247 КК Іспанії до числа кримінально караних були віднесені добре відомі законодавству країн італо-іберійської групи правопорушення – зміна межових знаків, що посвідчують право на нерухоме майно, та незаконна зміна русла природної чи штучної водойми. Однак маю зробити важливе застереження: іспанський законодавець визнав злочинними лише ті прояви зазначених вище діянь, які призвели чи могли призвести до отримання прибутку на суму, що перевищує 400 євро [5.]. У ст. 251 передбачена відповідальність за такі діяння: а) відчуження або здача в оренду землі іншій особі, якщо особа неправдиво привласнила право розпорядження цією ділянкою, незалежно від того, чи мала особа таке право; б) розпорядження землею з приховуванням будь-якого обтяження на неї, або відчужуючи її, обтяжить

земельну ділянку або відчужить її заново, до передачі набувачу, на шкоду йому або третім особам; б) укладання удаваної угоди на шкоду іншій особі.

Згідно з КК Польщі кримінально-правова охорона земель забезпечується нормами Глави XXII «Злочини проти навколишнього середовища». До них віднесено: забруднення вод, повітря або земель речовинами або речовинами з іонізуючим випромінюванням у такій кількості або в такому вигляді, що це може загрожувати життю або здоров'ю багатьох людей або спричинити знищення рослинного або тваринного світу у значних розмірах (ст. 182). Вчинення цього діяння можливе як з умисною (§ 1), так і з необережною (§ 2) формами вини, що впливає на диференціацію кримінальної відповідальності. Окрім того, за ст. 186 КК Польщі підлягає покаранню особа, яка всупереч обов'язкам не утримує в належному стані або не використовує пристрої, які захищають від забруднення води, повітря, землі або пристрої, які захищають їх від радіоактивного або іонізуючого випромінювання (§ 1), а також особа, яка передає будівельний об'єкт або комплекс об'єктів чи всупереч обов'язкам допускає користування ними особам, які не мають необхідних пристосовань (§ 2) [6].

За КК ФРН до караних діянь проти навколишнього середовища (Розділ 29) належить забруднення ґрунтів (ст. 324а). Цей злочин полягає у внесенні у ґрунти речовини всупереч адміністративно-правовим обов'язкам, чим допускає їх проникнення у ґрунти чи їх викиди: а) способом, що може спричинити шкоду здоров'ю іншої людини, тваринам рослинам або іншим предметам, які мають значну цінність або водоймам; б) забруднення у значному обсязі ґрунтів. Відповідні діяння можуть бути вчинені як за наявності умислу (ч. 1), так і за наявності необережності (ч. 3), з урахуванням чого здійснюється диференціація кримінальної відповідальності. Як зазначено у ч. 2 цієї статті, караним визнається не лише закінчене забруднення ґрунтів, а й замах на цей злочин [7].

В.Ф. Баранівський проаналізував кримінальне законодавство США та звернув увагу на особливість кримінальних правопорушень «білих комерців», яка виявляється в порушенні законодавства про охорону навколишнього природного середовища і характерна тим, що ними завдана шкода не якимось конкретним особам або категоріям осіб чи державним органам, а практично всьому населенню, у тому числі й майбутнім поколінням [8, с. 70]. Подібний підхід до захисту земельних ресурсів та відносин, що виникають у процесі їх обігу та використання, дасть можливість вітчизняній правоохоронній системі більш якісно виконувати свої функції.

В окремих штатах на території США передбачена заборона на використання

сільськогосподарських земель для несільськогосподарських цілей. Таке використання їх допускається у виняткових випадках за умови, що немає іншої можливості розміщення об'єкта або ведення діяльності, і буде вжито всіх необхідних заходів для запобігання або зведення до мінімуму негативного екологічного ефекту. У цьому ж законі встановлено кримінальну відповідальність у вигляді штрафу в розмірі не більше 500 дол. чи позбавлення волі на строк до двох років за кожний день учинення протиправної діяльності, починаючи з дня виявлення порушення, чи те й інше одночасно [9, с. 241–242].

Проаналізувавши норми низки зарубіжних країн, Р.О. Мовчан дійшов висновку, що незалежно від того, йдеться про незаконне заволодіння «землею» чи ж про незаконне заволодіння «нерухомим майном», парламентарії більшості країн одностайні в оцінці такого суспільно небезпечного прояву, як посягання на власність. Виняток становить македонський законодавець, який незаконне привласнення нерухомого майна зараховує до злочинів проти навколишнього природного середовища [10, с. 131]. Кримінальному законодавству багатьох європейських держав відома відповідальність за таке діяння, як знищення межових знаків, при цьому якщо в одних країнах (держави германської групи кримінального права, Данія, Ісландія, Норвегія) зазначене правопорушення сприймається як певний різновид посягання на правосуддя, то в інших (країни французької та італо-бельгійської груп, Фінляндія, Швеція) – як посягання на власність.

Таким чином, проаналізоване кримінальне законодавство далекого зарубіжжя не подібне у частині кримінально-правової охорони земель на відповідну систему норм у Кримінальному кодексі України, що зумовлено особливостями регулятивного законодавства та традиціями охорони об'єктів довкілля у відповідній державі. Посадові особи, які вчинили злочини, що посягають на землі, можуть притягатися до кримінальної відповідальності за посадові злочини. Окрім того, кримінально-правова охорона земель у державах, кримінальне законодавство яких аналізувалося вище, не стоїть так гостро, як в Україні.

Для належної характеристики зарубіжної кримінально-правової охорони земель доцільно проаналізувати кримінальне законодавство держав ближнього зарубіжжя, які упродовж тривалого часу розвивалися одночасно – кримінальні кодекси держав пострадянського простору.

Як відомо, значну роль у збереженні концептуальної єдності нового кримінального законодавства на пострадянському просторі відіграв Модельний КК для країн СНД, схвалений Міжпарламентською асамблеєю держав-членів СНД 17 лютого 1996 р., який став взірцем для

багатьох нових кодексів колишніх союзних республік [11, с. 37]. Помітний вплив положень зазначеного рекомендаційного документа спостерігається і при аналізі приписів, присвячених кримінальній відповідальності за таке правопорушення, як «псування землі».

Загалом відповідальність за певні різновиди порушень прав на землю передбачена кримінальними кодексами дев'яти країн (без урахування України) групи СНД: Азербайджан (ст. 188), Білорусь (ст. 386), Казахстан (ст. 201), Киргизія (ст. 207), Литва (ст. 298), Молдова (ст. 193), Таджикистан (ст. 338), Туркменістан (ст. 317-1) та Узбекистан (ст. 229-1).

У ст. 239 КК України передбачено відповідальність за забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля [12]. Дещо по-іншому описані ознаки відповідного складу злочину у КК держав пострадянського простору. Зазвичай предметом псування земель є землі, за винятком КК Білорусі, Молдови та Киргизії, в яких предметом злочину названо родючий шар ґрунту (для таких діянь, як знищення за КК Білорусі та псування або знищення родючого шару ґрунту внаслідок невиконання правил рекультивациі земель за КК Киргизії), а також ґрунт (КК Молдови).

Зазвичай основним діянням законодавці називають також порушення певних правил (поводження з добривами, небезпечними хімічними або біологічними речовинами – КК Азербайджану; зберігання, використання та транспортування ядохімікатів, добрив, стимуляторів росту рослин або інших небезпечних хімічних або біологічних речовин, а також правил виїмки, транспортування, зберігання або використання землі – КК Вірменії; поводження з ядохімікатами, добривами, стимуляторами росту рослин або іншими небезпечними хімічними, радіоактивними або біологічними речовинами – КК Казахстану; поводження з ядохімікатами, добривами, стимуляторами росту рослин або іншими небезпечними хімічними або біологічними речовинами – КК Грузії, Таджикистану, Туркменістану; поводження з шкідливими речовинами, мінеральними добривами, стимуляторами росту рослин та іншими хімічними і біологічними речовинами). Додатковим же діянням названо отруєння, забруднення або інше псування землі (КК Азербайджану, Вірменії, Таджикистану, Туркменістану), засмічення землі побутовими або іншими викидами чи відходами, а також отруєння, забруднення чи інше псування землі (КК Казахстану), отруєння, дегенерація або інше псування землі (КК Грузії), забруднення, отруєння, зараження або інше руйнування земель (КК Молдови) [13, с. 129].

По-іншому сформульовано діяння у законодавчій конструкції відповідного складу злочину у КК Білорусі. У ст. 269 цього Кодексу названо три альтернативних діяння: знищення родючого шару ґрунту, невиконання правил рекультивациі земель, забруднення земель хімічними або радіоактивними речовинами, відходами, стічними водами, бактеріально-паразитичними шкідливими організмами, інше незаконне пошкодження земель. Всі ці діяння описують таке поняття, як псування земель, а відповідна диспозиція статті білоруського КК – описова. Таким чином, у цьому кодексі не передбачено відповідальності за порушення спеціальних правил, що спричинило псування земель. Такий підхід білоруського законодавця заслуговує на увагу, позаяк наявність відповідного формулювання спрощує встановлення ознак складу кримінального правопорушення [14].

За КК України суспільно небезпечні наслідки, як і діяння, є основними – забруднення або псування земель та похідними – створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля. У більшості проаналізованих КК основні наслідки описані законодавцями відповідних країн практично однаково: отруєння, забруднення або інше псування землі (КК Азербайджану, Вірменії, Таджикистану, Туркменістану), засмічення, отруєння, забруднення або інше псування землі (КК Казахстану), отруєння, деградація або інше псування земель (КК Грузії), забруднення, отруєння, зараження або інше псування (КК Молдови). Похідні ж наслідки передбачено зазвичай альтернативно. Основними складами псування земель у проаналізованих КК зазвичай охоплюється шкода здоров'ю людей або навколишньому природному середовищу (КК Азербайджану, Грузії, Казахстану, Таджикистану). У КК Азербайджану уточнюється, що спричинена шкода має бути значною. У КК Таджикистану вказано, що спричинена шкода навколишньому природному середовищу має бути істотною, що стосується шкоди здоров'ю людини, то така конкретизація відсутня. Згідно з КК Казахстану криміналізовано спричинення або можливість спричинення значних збитків навколишньому середовищу або спричинення шкоди здоров'ю людини. У КК Вірменії та Туркменістану заподіяні наслідки можливі лише щодо навколишнього природного середовища: спричинення умисно або з необережності істотної шкоди навколишньому середовищу (КК Вірменії), спричинення шкоди навколишньому природному середовищу або сільському господарству (КК Туркменістану). У КК Молдови ознакою основного складу є спричинення шкоди здоров'ю населення, навколишньому середовищу, сільськогосподарській продукції [13, с. 131–132].

У КК Білорусі наслідки не віднесені законодавцем до обов'язкових об'єктивних ознак

відповідного складу злочину. Вони виступають кваліфікуючою ознакою псування земель [14]. У КК Грузії у законодавчій конструкції складу псування земель передбачена така обов'язкова об'єктивна ознака, як обстановка вчинення злочину – у процесі підприємницької, господарської або іншої діяльності [15].

Законодавець Латвії в одній статті об'єднав норми, в яких передбачається відповідальність за забруднення та псування землі, лісів або внутрішніх вод (наземних та підземних) або інший шкідливий вплив на них будь-яким способом. Кримінальна відповідальність за такі діяння настає лише у разі, якщо винуватий вчинить їх повторно протягом року. Кримінальна відповідальність за відповідний злочин диференційована залежно від суспільно небезпечних наслідків: істотна шкода природньому середовищу, здоров'ю людей, майновим або іншим господарським інтересам; серйозні наслідки [16].

Окрім того, у зарубіжному кримінальному законодавстві закріплено й кваліфікуючі ознаки псування земель, зокрема: кваліфікуючі ознаки, які описують місце вчинення злочину, яким зазвичай визнається певна територія з особливим екологічним режимом (зона надзвичайної або небезпечної екологічної ситуації – КК Азербайджану, екологічно неблагополучна територія – КК Білорусі, зона екологічного лиха або надзвичайної екологічної ситуації – КК Вірменії, територія з надзвичайною екологічною ситуацією – КК Казахстану, зона екологічного лиха або зона надзвичайної екологічної ситуації – КК Таджикистану, Туркменістану, зона надзвичайної екологічної ситуації або зона стихійного лиха – КК Молдови). У КК Грузії відповідна кваліфікуюча ознака сформульована так, що передбачає вчинення діяння у зоні екологічного лиха, що спричинило псування значних площ землі. Окрім того, у проаналізованих КК передбачена кваліфікуюча ознака, що передбачає наслідки вчинення злочину: спричинення з необережності смерті потерпілого (людини) (КК Азербайджану, Молдови), спричинення з необережності шкоди здоров'ю людини – ч. 2 і спричинення з необережності смерті людини – ч. 3 (КК Вірменії), спричинення особливо великих збитків навколишньому середовищу або смерть людини, або масове захворювання людей (КК Казахстану), спричинення з необережності шкоди здоров'ю людей – ч. 1 та спричинення з необережності смерті людини – ч. 2 (КК Таджикистану, Туркменістану), смерть людини КК Грузії), спричинення з необережності смерті одного або декількох осіб (КК Киргизії). Окрім того, у КК Грузії передбачено кваліфікуючу ознаку, що описує час учинення злочину: під час надзвичайної екологічної ситуації [13, с. 135].

Заслужує на увагу і той факт, що, на відміну від ч. 2 ст. 239 КК України, у більшості країн близького зарубіжжя безпосередньо в диспозиціях відповідних кримінально-правових норм вказується на виключно необережне ставлення винної особи до настання такого наслідку псування землі, як «смерть людини», а в ст. 291 КК Киргизії – і до будь-яких інших наслідків.

Подібно до більшості інших держав аналізованої групи, у КК Білорусі кримінально-правова охорона екологічної функції землі повністю «покладається» на одну норму – ст. 269 «Псування земель» [14]. Однак, незважаючи на ідентичну назву, зміст вказаної заборони – подібно до ст. 239 КК України – суттєво відрізняється від аналогічних приписів, наявних в інших країнах. По-перше, наслідуючи традиції радянської правотворчості у сфері кримінального права, білоруські парламентарі віднесли до числа кримінально караних лише ті прояви псування земель, які були вчинені протягом року після накладення адміністративного стягнення за такі ж порушення. По-друге, ч. 1 ст. 269 КК Білорусі, крім, власне, псування (забруднення) земель, охоплюються і такі суспільно небезпечні посягання, як «знищення родючого шару ґрунту» та «невиконання правил рекультивациі земель». По-третє, ст. 269 КК Білорусі залишається однією із небагатьох наявних на пострадянському правовому просторі норм (також це ст. 196 КК Узбекистану) про псування землі, для притягнення до кримінальної відповідальності за якою не вимагається доведення порушення жодних спеціальних правил. Ця, здавалося б, незначна відмінність, насправді, суттєво розширює можливості кримінально-правового механізму захисту земельних ресурсів, оскільки дає змогу переслідувати в порядку кримінального судочинства не лише спеціального суб'єкта, а й будь-яку особу, дії котрої призвели до настання наслідків, про які йдеться в диспозиції ч. 1 ст. 269 КК Білорусі [10, с. 134].

Таким чином, варто констатувати, що досліджувані діяння переважно охоплені главами або розділами кодексів країн, які встановлюють кримінальну відповідальність за завдання шкоди не тільки довкіллю, а й власності, господарській діяльності, порядку управління та навіть правосуддю. Проведене компаративістське дослідження продемонструвало, що, як і в Україні, законодавець країн континентальної системи права здебільшого рухалися шляхом криміналізації двох згаданих вище груп земельних правопорушень. Виявлено, що у більшості зарубіжних країн до системи кримінально-караних належить таке діяння, як самовільне зайняття (захоплення) земельної ділянки. Завдяки комплексному аналізу норм конституційного, кримінального та земельного законодавства країн

близького зарубіжжя встановлено, що в тих із них, в яких зберігається монополія держави на розпорядження землею, самовільне зайняття останньої розцінюється як злочин проти наявної системи державного управління. Натомість у державах, в яких проголошено множинність та рівність усіх форм власності на землю, самовільне зайняття земельної ділянки (або інші подібні за змістом діяння) виправдано визнається злочином проти власності.

Водночас національним кримінальним законодавством, на відміну від зарубіжних країн, не визначено відповідальність за порушення землекористування, унаслідок цього безпідставно змінюється цільове призначення сільськогосподарських земель, їх дрібнять на невеликі ділянки, унеможливаючи таким чином збереження для ведення цілеспрямованої сільськогосподарської діяльності на великих земельних площах. Крім того, як такі, що можуть бути враховані під час удосконалення КК України, виділені положення іноземного кримінального законодавства, відповідно до яких: відповідальність за забруднення природних ресурсів не пов'язується з порушенням спеціальних правил; диференціюється відповідальність за умисні та необережні прояви такого забруднення; посилюється відповідальність за прояви псування земель, вчинені в зоні надзвичайної екологічної ситуації; кримінально караним визнається й незаконне заволодіння частиною земельної ділянки; будівництво визнається або кваліфікуючою ознакою незаконного зайняття земельної ділянки, або формою злочинного порушення прав на землю.

Література

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/-254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Уголовный кодекс Бельгии / науч. ред. и предисл. Н.И. Мацнева. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. 561 с.
3. Codice Penale Italiano. URL: <http://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/codice-penale>.
4. Мовчан Р.О. Кримінальна відповідальність за порушення прав на землю за законодавством Іспанії та Італії. *Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації*: матеріали міжнар. наук-практ. конф. (Харків, 12–13 жовт. 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 327–331.
5. Código Penal de Espana. URL: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.l2t13.html#a246.
6. Кримінальний кодекс Республіки Польща / під ред. В.Л. Менчинського (пер. В.С. Станіч). Київ: ОВК, 2016. 138 с.
7. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия: научно-практический комментарий и перевод текста закона. 2-е изд. Москва: Изд-во Проспект, 2014. 384 с.
8. Баранівський В.Ф. Тенденції реформування системи кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища в країнах світу. *Юридична наука*. 2015. № 8. С. 68–78.
9. Галятин М.Ю. США: правовое регулирование и использование земель. Москва: Наука, 1991. 252 с.
10. Мовчан Р. Кримінально-правова охорона земельних ресурсів за законодавством постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 3. С. 130–135.
11. Додонов В.Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть: монография. Москва: Юрлитинформ, 2009. 448 с.
12. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
13. Пенязькова О.А. Уголовно-правовая охрана земель по уголовным кодексам Украины и других государств-участников стран СНГ: сравнительно-правовое исследование. *Юридические науки и образование*. 2013. № 39. С. 124–137.
14. Уголовный кодекс Республики Беларусь: Закон от 02.06.1999 г. *Верховна Рада України*. URL: http://etalonline.by/?type=text&regnum=НК990275#load_text_none_1_
15. Уголовный кодекс Грузии: Закон от 22.07.1999 г. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>.
16. Уголовный кодекс Латвийской Республики: Закон от 17.06.1998 г. *Верховна Рада України*. URL: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966>

Анотація

Семенишина-Фіголь Б. М. Зарубіжний досвід запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин. – Стаття.

У статті проаналізовано кримінальне законодавство окремих європейських держав та країн пострадянського простору щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин. Авторка дійшла висновку, що, незважаючи на належність до різних правових сімей, усім дослідженим законодавчим системам країн (всього дев'яносто чотири) відомі норми, присвячені кримінально-правовій охороні земельних відносин. Зроблено висновок, що у кримінальних кодексах більшості європейських держав відсутні норми, схожі з тими, що забезпечують кримінально-правову охорону земель в Україні. Натомість кримінальні кодекси держав пострадянського простору передбачають відповідальність за злочини, схожі з тими, що криміналізовано в Україні. З'ясовано, що, як і в Україні, парламентарії держав континентальної системи права здебільшого рухалися шляхом криміналізації земельних правопорушень з урахуванням посягання на власність та екологію. Виокремлено положення зарубіжного кримінального законодавства, які можуть бути враховані під час удосконалення кримінального законодавства України.

Проведене компаративістське дослідження продемонструвало, що, як і в Україні, законодавець країн континентальної системи права здебільшого рухалися шляхом криміналізації двох згаданих вище груп земельних правопорушень. Виявлено, що у більшості зарубіжних країн до системи кримінально-караних належить таке діяння, як самовільне зайняття (захоплення) земельної ділянки. Завдяки комплексному аналізу норм конституційного, кримінального та земельного законодавства країн близького зарубіжжя встановлено, що в тих із них, в яких зберігається монополія

держави на розпорядження землею, самовільне зайняття останньої розцінюється як злочин проти наявної системи державного управління. Натомість у державах, в яких проголошено множинність та рівність усіх форм власності на землю, самовільне зайняття земельної ділянки (або інші подібні за змістом діяння) виправдано визнається злочином проти власності.

Водночас національним кримінальним законодавством, на відміну від зарубіжних країн, не визначено відповідальність за порушення землекористування, унаслідок цього безпідставно змінюється цільове призначення сільськогосподарських земель, їх дрібнять на невеликі ділянки, унеможливаючи таким чином збереження для ведення цілеспрямованої сільськогосподарської діяльності на великих земельних площах. Крім того, як такі, що можуть бути враховані під час удосконалення КК України, виділені положення іноземного кримінального законодавства, відповідно до яких: відповідальність за забруднення природних ресурсів не пов'язується з порушенням спеціальних правил; диференціюється відповідальність за умисні та необережні прояви такого забруднення; посилюється відповідальність за прояви псування земель, вчинені в зоні надзвичайної екологічної ситуації; кримінально караним визнається й незаконне заволодіння частиною земельної ділянки; будівництво визнається або кваліфікуючою ознакою незаконного зайняття земельної ділянки, або формою злочинного порушення прав на землю.

Ключові слова: земля, земельні відносини, зарубіжний досвід, законодавство, екологія, власність, криміналізація.

Summary

Semenyshyna-Fihol B. M. Foreign experience in preventing criminal offenses in the field of land relations. – Article.

The article analyzes the criminal legislation of some European countries and post-Soviet countries to prevent criminal offenses in the field of land relations. The author came to the conclusion that despite belonging to different legal families, all the studied legal systems of the countries (ninety-four in total) are aware of the rules on criminal law protection of land relations. It is concluded that in the criminal codes of the vast majority of European countries

there are no rules similar to those that provide criminal protection of land in Ukraine. Instead, the criminal codes of the post-Soviet states provide for liability for crimes similar to those criminalized in Ukraine. It was found that, as in Ukraine, parliamentarians of the continental legal system mostly moved by criminalizing land offenses, taking into account encroachment on property and the environment. The provisions of foreign criminal legislation that can be taken into account when improving the criminal legislation of Ukraine are highlighted.

A comparative study showed that, as in Ukraine, the legislators of the continental legal system mostly moved by criminalizing the two groups of land offenses mentioned above. It was found that in most foreign countries the system of criminal punishment includes such an act as unauthorized occupation (seizure) of land. Due to a comprehensive analysis of the constitutional, criminal and land legislation of CIS countries, it has been established that in those of them where the state monopoly on land management remains, unauthorized occupation of the latter is regarded as a crime against the existing system of public administration. On the other hand, in states where the multiplicity and equality of all forms of land ownership have been proclaimed, the unauthorized occupation of a land plot (or other similar acts) is justifiably recognized as a crime against property.

At the same time, national criminal law, in contrast to foreign countries, does not define liability for land use violations, as a result, the purpose of agricultural land is unreasonably changed, they are divided into small plots, thus preventing the preservation of targeted agricultural activities on large land. In addition, as those that can be taken into account when improving the Criminal Code of Ukraine, there are provisions of foreign criminal law, according to which: liability for pollution of natural resources is not associated with violation of special rules; differentiates liability for intentional and negligent manifestations of such pollution; increased responsibility for acts of land damage committed in the zone of ecological emergency; illegal possession of a part of a land plot is also recognized as criminally punishable; construction is recognized either as a qualifying feature of illegal occupation of land, or a form of criminal violation of land rights

Key words: land, land relations, foreign experience, legislation, ecology, property, criminalization.